

**Голові разової спеціалізованої вченої ради
Вищого навчального закладу
«Національна академія управління»**

РЕЦЕНЗІЯ

**доктора юридичних наук, завідувача кафедри теорії та історії держави і
права юридичного факультету Вищого навчального закладу
«Національна академія управління» Чуба Антона Володимировича
на дисертацію**

**Шимана Євгена Олександровича на тему:
«Принципи виконавчого провадження в Україні»,
поданої на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право»
за спеціальністю 081 «Право»**

1. Актуальність обраної теми. Виконання судових рішень є невід'ємною частиною здійснення правосуддя, оскільки без виконання остаточного рішення неможливо вести мову про відновлення порушених прав та інтересів особи. Зважаючи на те, що невиконання судових рішень в Україні визнано системною проблемою, зазначений напрям дослідження потребує особливої уваги. Адже неповне або несвоєчасне виконання судових актів ставить під сумнів ефективність судового захисту та досягнення кінцевої мети здійснення правосуддя.

Крім того, питання принципів виконавчого провадження, їх системи та змісту потребують нового теоретичного обґрунтування, викликаного функціонуванням змішаної системи примусового виконання рішень (державних та приватних виконавців) та впровадження новітніх цифрових технологій. Окрім цього, інтеграція правових позицій Європейського суду з прав людини у вітчизняну теоретичну базу вимагає концептуального узгодження національних принципів із міжнародними стандартами забезпечення права на справедливий суд, невід'ємною частиною якого є виконання судового рішення.

Усе наведене вимагає від правової науки сучасного комплексного погляду на питання принципів виконавчого провадження, а також

необхідності запровадження відповідних змін до нормативно-правових актів з метою підвищення ефективності правового регулювання примусового виконання судових рішень. У зв'язку з цим вважаю, що дослідження проблематики принципів виконавчого провадження є надзвичайно важливими та актуальними, через що дисертацію Є.О. Шимана на тему «Принципи виконавчого провадження в Україні» слід вважати такою, що написана на актуальну тему.

2. Оцінка змісту дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, які об'єднують тринадцять підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатку. Структура дисертації є логічною, відповідає темі, меті та завданням дослідження.

У *вступі* обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначено його теоретичну основу, вказується на зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, визначаються мета і завдання дослідження, його об'єкт та предмет, визначаються методи дослідження, формулюється наукова новизна отриманих результатів, теоретичне та практичне значення одержаних результатів, подається інформація про апробацію результатів дослідження та структуру та обсяг дисертації.

Кожний структурний елемент роботи містить результати, які становлять науковий інтерес. Визначимо окремі з цих результатів.

Так, у розділі 1 роботи досліджуються поняття і значення принципів виконавчого провадження, їх система, питання класифікації принципів виконавчого провадження.

Заслуговує на увагу визначення дисертантом принципів виконавчого провадження як нормативно визначених у законодавстві про виконавче провадження основних стабільних ідей, положень, вимог, що характеризують сутність та зміст виконавчого провадження як процесуального порядку примусового виконання судових рішень та рішень інших органів, складають певну систему та відображають закономірності розвитку виконавчого провадження.

Цілком обґрунтованим варто визнати положення автора про те, що кількість принципів виконавчого провадження повинна бути мінімальною, а принципи як основні ідеї не повинні дублювати один одного. Оскільки кожний з принципів є основою загального поняття виконавчого провадження, усі вони повинні мати те, що їх об'єднує, між ними повинен бути зв'язок, який власне й породжуватиме систему принципів виконавчого провадження.

Достатньо повно у дисертації висвітлено наявні в науці підходи до класифікації принципів виконавчого провадження, які у роботі класифіковані аж за 7 критеріями.

У розділі 2 роботи автором досліджується зміст та особливості окремих загальних та міжгалузевих принципів виконавчого провадження.

Привертає увагу дослідження автором питання гласності та відкритості виконавчого провадження, які мають суб'єктів, на яких вони спрямовані, і цими суб'єктами є або ж громадськість, у разі реалізації положень про гласність, або ж сторони – у разі реалізації положень про відкритість виконавчого провадження. Цілком аргументованим є висновок автора про те, що положення про обов'язок боржника розкрити відомості про свій майновий стан не є проявом гласності та відкритості виконавчого провадження, оскільки спрямовані на виконавця, який не є суб'єктом, на задоволення інтересів якого спрямована відкритість виконавчого провадження.

Таким, що може бути реалізованим у законодавстві є висновок про неприпустимість надання окремих переваг державі у процедурі звернення стягнення на майно боржника. Слід погодитися з автором, що існуюча черговість задоволення вимог стягувачів у разі недостатності стягнутої суми для задоволення вимог стягувачів необґрунтовано надає пріоритет захисту прав державної власності перед приватною власністю, що порушує права інших стягувачів як суб'єктів правовідносин. Зазначене порушує конституційні положення про рівність форм власності в Україні.

Підтримую автора у необхідності повернення у законодавство положення Закону України «Про виконавче провадження» 1999 року про загальні строки здійснення виконавчого провадження. Саме за наявності такого положення у законодавстві права учасників виконавчого провадження будуть максимально захищеними.

У розділі 3 роботи аналізуються галузеві принципи виконавчого провадження.

Цікавою є та частина роботи, яка присвячена аналізу принципу обов'язковості виконання рішень. Автор цілком обґрунтовано виснував, що він є галузевим принципом виконавчого провадження. Принцип обов'язковості судових рішень та принцип обов'язковості виконання рішень не слід розглядати як тотожні. З теоретичних позицій обов'язковість виконання рішень є складовою більш ширшого принципу судочинства – принципу обов'язковості судових рішень.

Заслужують на увагу положення й щодо принципу забезпечення права на оскарження рішень, дій чи бездіяльності державних чи приватних виконавців, який розглянуто в аспекті забезпечення рівності сторін виконавчого провадження у можливості скористатися законно визначеними способами оскарження. Слід погодитися з дисертантом, що положення щодо заборони боржнику оскаржувати рішення, дії чи бездіяльність державних чи приватних виконавців в адміністративному порядку є дискримінаційним. Варто підтримати позицію, що проблему зловживань, які існували у зв'язку з оскарженням боржником дій державного виконавця та які були спрямовані на затягування виконання рішення, можна вирішити шляхом передбачення у Законі України «Про виконавче провадження» більш чітких або ж навіть спеціальних правил розгляду начальником відділу, якому безпосередньо підпорядкований державний виконавець, скарги боржника, встановленням дієвої відповідальності начальника відділу за несвоєчасний та неоперативний розгляд скарги боржника, передбаченням положення про не зупинення вчинення виконавчих дій на час розгляду скарги.

3. Достовірність і новизна наукових положень, висновків і рекомендацій в представленому дослідженні не викликає сумнівів і полягає в тому, що дисертація є одним із перших комплексних наукових досліджень принципів виконавчого провадження у вітчизняній науці, в якому сформульовані важливі для теорії та практики поняття, висновки, пропозиції.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що вперше у правовій науці обґрунтовано необхідність виокремлення самостійного принципу виконавчого провадження – принципу використання цифрових технологій у виконавчому провадженні. Слід підтримати дисертанта в тому, що під принципом використання цифрових технологій у виконавчому провадженні необхідно розуміти основну засаду виконавчого провадження, згідно з якою учасники виконавчого провадження застосовують засоби комп'ютерної та іншої електронно-обчислювальної техніки, програмного забезпечення, інформаційно-комунікаційних мереж та інших цифрових засобів з метою збирання, фіксації, обробки, зберігання та поширення правової інформації у виконавчому провадженні, а також створення у виконавчому провадженні документів в електронній формі.

Заслуговує на підтримку висновки дисертанта про необхідність застосування широкого підходу до розуміння принципу співмірності заходів примусового виконання рішень та обсягу вимог за рішеннями. Цілком обґрунтованим є твердження, що при формулюванні змісту та сутності цього принципу не достатньо акцентувати увагу лише на тих положеннях, які спрямовані на захист прав боржника. Принцип співмірності заходів примусового виконання рішень та обсягу вимог за рішеннями вимагає від виконавця також і застосування тих заходів примусового виконання рішень, які були б реальними та такими, які здатні призвести до фактичного виконання рішення, тобто ця засада повинна сприяти виконанню рішення.

У роботі також удосконалено або ж дістали подальший розвиток низка наукових положень. Серед таких, зокрема, варто відзначити:

- удосконалення поняття та зміст принципу диспозитивності у виконавчому провадженні. Цілком правильним виглядає визначення поняття принципу диспозитивності у виконавчому провадженні, відповідно до якого ним є передбачена законодавством про виконавче провадження основна засада виконавчого провадження, згідно з якою сторони виконавчого провадження вільно, на власний розсуд, здійснюють процесуальні права, спрямовані на виникнення, розвиток або припинення виконавчого провадження в межах, дозволених законом і в установленому законодавством про виконавче провадження порядку;

- подальший розвиток положення про принцип гласності у виконавчому провадженні. Правильним слід визнати сформульоване положення про те, що гласність у діяльності органів та осіб примусового виконання рішень слід розглядати також як важливий елемент виконання превентивної функції держави, спрямованої на запобігання вчиненню суб'єктами правовідносин правопорушень. Гласність виконавчого провадження у разі його ефективності стимулює правомірну діяльність фізичних та юридичних осіб, оскільки свідчить про невідворотність юридичної відповідальності.

У роботі зроблені й інші цікаві для науки та практики висновки та пропозиції, пов'язані з проблематикою принципів виконавчого провадження в Україні.

4. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. При написанні дисертації використано достатній обсяг наукових джерел, монографічну та навчальну літературу з питань виконавчого провадження та його принципів. Кількість використаних у дисертації джерел (211 найменувань) забезпечила високий ступінь вірогідності отриманих результатів. Для обґрунтування своїх висновків та положень дисертант досить широко використовує й матеріали судової практики.

Усе наведене свідчить про те, що дисертація ґрунтується на належній теоретичній та практичній основі, а наукові положення, висновки і

рекомендації, сформульовані у дисертації, мають належний рівень обґрунтованості.

5. Наукове та практичне значення одержаних результатів.

Результати дисертації мають наукове та практичне значення і можуть використовуватися за різними напрямками діяльності, зокрема:

- у нормотворчій діяльності – для вдосконалення законодавства України про виконавче провадження;
- у науково-дослідній діяльності – для подальших теоретичних досліджень проблематики виконавчого провадження в Україні та його принципів;
- у навчально-методичній діяльності – при викладанні навчальної дисципліни «Цивільне процесуальне право», «Адміністративне право України», «Адміністративне судочинство в Україні», а також при підготовці методичних матеріалів, підручників, посібників за цим напрямом;
- практичній діяльності – для підвищення ефективності примусового виконання рішень в Україні, ефективності реалізації норм законодавства про виконавче провадження.

6. Рівень виконання здобувачем поставленого наукового завдання та рівень оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності.
Метою дисертації визначено комплексне наукове дослідження проблематики принципів виконавчого провадження в Україні, запропонування шляхів вирішення відповідних проблем, надання пропозицій щодо вдосконалення чинного законодавства.

З метою реалізації поставленої мети здобувачем вирішено такі завдання:

- 1) визначено поняття та сформовано значення принципів виконавчого провадження;
- 2) визначено систему принципів виконавчого провадження та особливості їх класифікації;
- 3) охарактеризовано принцип верховенства права;
- 4) розкрито зміст принципу законності у виконавчому провадженні;
- 5) розкрито сутність комплексного принципу справедливості, неупередженості та об'єктивності у виконавчому провадженні;
- 6) охарактеризовано принцип

гласності та відкритості виконавчого провадження; 7) охарактеризовано принцип диспозитивності у виконавчому провадженні; 8) визначено зміст принципу розумності строків виконавчого провадження; 9) розкрито зміст принципу обов'язковості виконання рішень; 10) розкрито зміст принципу співмірності заходів примусового виконання рішень та обсягу вимог за рішеннями; 11) охарактеризовано принцип забезпечення права на оскарження рішень, дій чи бездіяльності державних виконавців, приватних виконавців; 12) сформовано принципи виконавчого провадження, які не закріплені прямо у законодавстві; 13) внесено пропозиції щодо вдосконалення законодавства про виконавче провадження.

Ефективне вирішення зазначених завдань здійснено за рахунок вдало підібраної та вміло використаної методології. Зокрема, дисертантом були використані загальнонаукові методи пізнання та спеціальні методи юридичної науки. Серед застосованих автором методів слід відзначити формально-юридичний, як базовий метод, а також діалектичний, системний, методи аналізу, класифікації, історичний метод.

Все наведене свідчить про належні та достатні рівні виконання здобувачем поставленого наукового завдання та оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності.

7. Повнота викладу результатів дослідження в опублікованих працях. Основні положення та висновки дисертації висвітлені у 8 наукових публікаціях, серед яких: 4 – наукові статті, опубліковані у наукових виданнях, що входять до переліку фахових видань України, та 4 – тези, опубліковані за результатами науково-практичних конференцій. Змістове наповнення, перелік та кількість публікацій, апробація результатів дисертації відповідають встановленим вимогам п. 8 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12.01.2022 р.

8. Відповідність дисертації встановленим вимогам. Дисертація Є.О. Шимана відповідає нормативно-визначеним вимогам, зокрема, Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23.03.2016 р. № 261, та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44. Оформлення дисертації відповідає вимогам, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 р. № 40. Порушень академічної доброчесності в дисертації та наукових працях здобувача, в яких представлено результати дисертації, не виявлено.

9. Аналіз дискусійних положень та основні зауваження. Представлена дисертаційна робота Є.О. Шимана, як і будь-яке інше наукове дослідження, містить окремі спірні та дискусійні положення, які можуть стати підґрунтям для виокремлення деяких побажань чи запитань. Слід звернути увагу на таке:

1. Автором у роботі сформульовані визначальні ознаки принципів виконавчого провадження та підставі них надано авторське визначення принципів виконавчого провадження.

Так, визначальні ознаки принципів виконавчого провадження полягають в тому, що: 1) кожний принцип виконавчого провадження є основною (керівною) засадою, ідеєю, положенням чи вимогою, які складають його сутність та зміст; 2) принципи виконавчого провадження характеризують процедуру примусового виконання судових рішень та рішень інших органів чи посадових осіб, тобто за своєю правовою природою є процесуальними принципами; 3) кожний принцип виконавчого провадження безпосередньо або опосередковано закріплений в нормативно-правових актах про виконавче провадження, насамперед, у Законі «Про виконавче провадження»; 4) принципи виконавчого провадження складають певну систему, в якій один з

принципів може опосередковано впливати з іншого, обумовлювати його або ж бути гарантією його реалізації; 5) принципи виконавчого провадження є стабільними, значно рідше підлягають зміні у порівнянні з іншими нормами законодавства. Принципами ж виконавчого провадження, на думку дисертанта, є нормативно визначені у законодавстві про виконавче провадження основні стабільні ідеї, положення, вимоги, що характеризують сутність та зміст виконавчого провадження як процесуального порядку примусового виконання судових рішень та рішень інших органів, складають певну систему та відображають закономірності розвитку виконавчого провадження.

Однак, якщо переважна більшість сформованих ознак принципів виконавчого провадження корелюється у відповідному понятті, то цього не можна сказати про таку ознаку як «принципи виконавчого провадження є стабільними, значно рідше підлягають зміні у порівнянні з іншими нормами законодавства». У відповідному визначенні поняття, найбільш ймовірно, вона відображена у тій частині, що принципи виконавчого провадження відображають закономірності розвитку виконавчого провадження.

У зв'язку з цим, пропоную автору уточнити відповідну ознаку принципів виконавчого провадження та з урахуванням неї й саме поняття принципів виконавчого провадження.

2. Одним з принципів виконавчого провадження законодавства називає принцип верховенства права. Загальновідомо, що верховенство права як принцип є чи не найбільш дискусійним у своєму розумінні у правовій теорії. Не є дивним, що його розуміння є дискусійним і щодо виконавчого провадження.

Автором зроблено висновок, що «принцип верховенства права у виконавчому провадженні означає, що виконавець при застосуванні положень законодавства про виконавче провадження повинен з'ясовувати питання відповідності його верховенству права як нормативному ідеалу, до якого має прагнути кожна система права та який означає пріоритет

природніх прав людини над писаним правом, чіткість, зрозумілість, однозначність норм права, право особи у своїх діях розраховувати на розумну та передбачувану стабільність існуючого законодавства та можливість передбачати наслідки застосування норм права (законні очікування), чіткість та зрозумілість у викладенні норм права тощо». З такого поняття виникає питання, яке потребує свого уточнення – чи означає це, що при застосуванні будь-якого положення законодавства про виконавче провадження виконавець повинен аналізувати його на відповідність верховенству права і як бути, якщо виконавець прийде до висновку, що те чи інше положення, на його думку, не відповідає верховенству права?

3. Як цілком правильно зауважує дисертант, у науці виконавче провадження розглядається і як самостійна галузь, і як підгалузь, і як правовий інститут. Як наслідок, ним робиться також висновок, що значення принципів виконавчого провадження у визначенні місця норм виконавчого провадження у системі права України ще потребує свого осмислення (стр.43 роботи). Однак очевидним є те, що й саме розуміння сутності принципів виконавчого провадження обумовлюється місцем норм права про виконавче провадження в системі права України. Бо, наприклад, якщо виконавче провадження розглядати як заключну стадію цивільного процесу, то принципи виконавчого провадження фактично набувають ознак принципів заключної стадії цивільного процесу та повинні підпорядковуватися більш загальному поняттю принципів цивільного процесу.

З урахуванням наведеного, вважаю, що дисертанту слід визначитися та висловитися з приводу того, яким він бачить місце норм права, які врегульовують виконавче провадження, в системі права України.

4. Агресія РФ проти України та введення воєнного стану викликала внесення істотних змін до законодавства. Не стало винятком і законодавство про виконавче провадження. Впродовж останніх років у це законодавство у зв'язку з запровадженням в Україні воєнного стану було внесено цілу низку змін.

Автор у роботі акцентував увагу на вплив воєнного стану на принципи виконавчого провадження, однак фактично проаналізував лише щодо впливу на такий принцип виконавчого провадження як принцип недоторканості мінімуму майна, необхідного для існування боржника-громадянина і членів його сім'ї (стор.163 роботи). Однак, щодо інших принципів думка автора не була висловлена.

5. У роботі автором зроблено висновок, що принципи виконавчого провадження складають цілісну систему, в якій кількість принципів виконавчого провадження повинна бути мінімальною, а принципи як основні ідеї не повинні дублювати один одного. Автор стверджує, що оскільки, кожний з принципів є основою загального поняття виконавчого провадження, усі вони повинні мати те, що їх об'єднує, між ними повинен бути зв'язок, який власне й породжуватиме систему принципів виконавчого провадження (стор. 67 роботи).

Однак, аналіз запропонованої системи принципів свідчить, що багато з включених дисертантом принципів до системи принципів виконавчого провадження є такими, що дублюють одне одного. Так, наприклад, можна стверджувати, що принципи законності та справедливості є складовою принципу верховенства права, а багато принципів виконавчого провадження в свою чергу охоплюються принципом законності. У зв'язку з цим потребує більш детального роз'яснення теза про мінімальність кількості принципів виконавчого провадження та відсутність дублювання ним один одного.

10. Загальний висновок щодо дисертації. За актуальністю, ступенем наукової новизни, обґрунтованістю висновків, науковою та практичною цінністю здобутих результатів дисертація Шимана Євгена Олександровича на тему «Принципи виконавчого провадження в Україні», подана на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – «Право» відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого

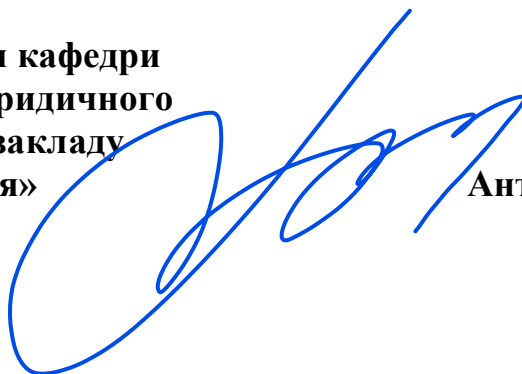
постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами).

Автор дисертаційної роботи Шиман Євген Олександрович набув компетентностей, необхідних та достатніх для продукування нових ідей, розв'язання комплексних проблем у галузі професійної діяльності, оволодів методологією наукової діяльності, а також здійснив власне наукове дослідження, результати якого мають наукову новизну, теоретичне та практичне значення. Новизна представлених результатів проведеного дослідження відповідає темі дисертації (п.п. 22, 27 зазначеного Порядку).

За результатами публічного захисту здобувач Шиман Євген Олександрович заслуговує на присудження йому наукового ступеня доктора філософії у галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

РЕЦЕНЗЕНТ:

**доктор юридичних наук, завідувач кафедри
теорії та історії держави і права юридичного
факультету Вищого навчального закладу
«Національна академія управління»**

Антон ЧУБ